

X KONGRES DYPLOMATYKI: ŚREDNIOWIECZNY
DOKUMENT SĄDOWY

W dniach od 12 do 15 września 2001 r. odbył się kolejny, X Kongres Międzynarodowej Komisji Dyplomatycznej (Commission Internationale de Diplomatie). Dyplomatyków gościła tym razem Bolonia. Nieprzypadkowo chyba kongres, odbywający się w ojczyźnie europejskiej nauki prawa, poświęcono średniowiecznym dokumentom sądowym (*La diplomatica dei documenti giudiziari: dai placiti agli acta*). Jak zwykle organizatorzy zadbali o wielostronne ujęcie tytułowego zagadnienia, zarówno w aspekcie przedmiotowym (mówiono zarówno o dokumentach, jak i aktach sądowych), przestrzennym (uwzględniono prawie wszystkie kraje europejskie), jak i chronologicznym (wielu referentów wkraczało głęboko w czasy nowożytne).

Czterodniowe obrady wypełniło 25 referatów, układających się w wyraźne kręgi tematyczno-regionalne. Pierwszego dnia, po oficjalnym powitaniu przez miejscowych notabli i wystąpieniu kończącego swą kadencję prezydenta Komisji, Waltera Preveniera, wprowadzający wykład o rozwoju dokumentacji sądowej — biegnącym od samoistnego dokumentu poprzez jego luźne kopie w archiwum wystawcy do ksiąg sądowych — wygłosiła Giovanna Nicolaj (Rzym), a Peter Herde (Würzburg) poświęcił swój referat najdoskonalszej średniowiecznej kancelarii, mówiąc o papieskich *litterae de iustitia* i *audienci litterarum contradictarum*. Sesję popołudniową wypełniły w większości sprawy francuskie. Olivier Guyotjeannin (referat odczytany pod jego nieobecność) przedstawił dokumentację francuskich sądów senioralnych XIV–XVI w., Alfred Soman (Paryż) archiwa kryminalne parlamentu paryskiego XVI–XVIII w., Serge Dauchy (Bruksela) mówił o sądach przez tenże parlament spawach z Tournai z XV–XVI w., natomiast Marie-Charlotte Le Bailly (Lejda) poświęciła swój referat rejestrom sądów Rady Holandii i Zelandii z drugiej połowy XV w. Drugi dzień zajęły sprawy iberyjskie. J. San Fuentes i M. Calleja Puerta (Owiedo) zajęli się typologią dokumentacji sądowej Królestwa Kastylii, Maria M. Cárcel Orti (Walencja) przedstawiła dokumentację sądową biskupów i oficjalów diecezji Walencji, a Maria L. Pardo Rodriguez (Sewila) dokumentację sądów z Sewili; o Portugalii mówił José Marques (dokumentacja sądowa z Braga) oraz Maria H. da Cruz Coelho i Armando L. de Carvalho Homem (dokumenty sądowe króla Piotra z lat 1357–1366). W trzecim dniu przed południem zajmowano się Italią: A. Padoa Schioppa (Mediolan) prezentował sądownictwo kościelne w Mediolanie końca XIII w., M. Aschieri (Siena) mówił o roli opinii uczonych prawników (tzw. *consilia*) w postępowaniu sądowym, Francesco Magistrale (Bari) o dokumentacji sądowej regionu Bari w epoce normkańsko-sztaufijskiej, a Augusto Antoniella i Laura Carbone (Arezzo) o włoskich aktach sądowych XIII–XIV w. Do sesji tej dołączono też wygłoszony po włosku referat Jane Sayers (Londyn) o kościelnym dokumencie sądowym w Anglii. Sesję popołudniową otworzyły trzy referaty dotyczące spraw niemieckich. Knut Wolfgang Nörr (Tybinga) mówił o piętnastowiecznym traktacie prawniczym Jana Urbacha, Christine Magin (Münster) o księgach Sądu Kameralnego Rzeszy z późnego XV w., a Reinhard

Härtel (Graz) o dokumentach sądowych w krajach między Dunajem a Adriatykiem (a więc Austrii, Styrii i Karyntii). Następnie Sergej M. Kaštanov (Moskwa) przedstawił dokumenty sądowe na średniowiecznej Rusi (do końca XV w.), a László Solymosi (Budapeszt–Debreczyn) — na Węgrzech (do połowy XIII w.). Wreszcie ostatni dzień obrad, na który udano się do Rawenny, poświęcony był w całości Czechom i Polsce. Ivan Hlaváček przedstawił specyficznie czeskie „desky zemské”, a Marie Bláhová dokumentację sądów miejskich; z braku czasu (zbliżał się obiad) nie zdążono już odczytać referatu nieobecnej Zdenki Hledikovej o dokumentacji czeskich sądów kościelnych. Polski dotyczyły dwa referaty: Krzysztofa Skupieńskiego (Lublin) o dokumentach i księgach sądów kościelnych, oraz Antoniego Gąsiorowskiego (nieobecny) i Tomasza Jurka (Poznań) o dokumentach i księgach sądów prawa ziemskiego. Zaraz potem zamknął Kongres nowy prezydent Komisji, Theo Kölzer z Bonn, wybrany dwa dni wcześniej na zamkniętym posiedzeniu członków (w których gronie nie było Polaków).

Jak zwykle przy tego rodzaju spotkaniach, uczestników czekały dodatkowe atrakcje: wspólne zwiedzanie zabytkowego centrum Bolonii i raweńskich kościołów ze sławnymi mozaikami, a także wizyta w rezydencji G. Nicolaj w miejscowości Calcara. Istotnym elementem zjazdu były też szczerze przez organizatorów dawkiwane przerwy, dające przy kawie i lekkich daniach włoskiej kuchni wiele okazji do długich kulturalnych dyskusji, ważniejszych z pewnością niż zdawkowa na ogół wymiana zdań na dusznej sali obrad.

Organizatorzy zapowiadają szybką publikację materiałów kongresowych. Staną się one zapewne, podobnie jak wcześniejsze tomy z poprzednich spotkań Komisji, ważną pozycją dla wszystkich zainteresowanych średniowieczną dyplomatyką.

*Tomasz Jurek
(Poznań)*

KRAJOBRAZ KULTURALNY A RELIGIA Międzynarodowa konferencja w Poznaniu, 19–22 IX 2001

Od roku 1974 działa w Bonn, przy Seminarium Geografii Historycznej tamtejszego uniwersytetu (od października 2001 r. włączonym do Instytutu Geograficznego), międzynarodowy i multidyscyplinarny zespół badawczy pod nazwą Arbeitskreis für genetische Siedlungsforschung in Mitteleuropa, liczący kilkuset członków, przeważnie z Niemiec, ale także z Austrii, Szwajcarii, Holandii i kilkunastu innych krajów. Celem zespołu, którego inicjatorem i głównym animatorem był i pozostaje Klaus Fehn, jest nawiązywanie i pogłębianie współpracy pomiędzy przedstawicielami różnych dyscyplin naukowych (przede wszystkim historykami, geografami i prahistorykami) badającymi dawne osadnictwo na obszarach dość szeroko pojmowanej Europy Środkowej. Począwszy od roku 1983 zespół wydaje rocznik pt. „Siedlungsforschung. Archäologie — Geschichte — Geographie”; w 1999 r. ukazał się jego tom 17. Spośród publikacji zespołu na czoło wybija się dwutomowa praca zbiorowa, będąca próbą bilansu tej dziedziny wiedzy w skali niemal całej Europy, pt. *Genetische Siedlungsforschung in Mitteleuropa und seinen Nachbarräumen* (Bonn 1988, ss. 875).

Trzon każdego tomu wspomnianego periodyku stanowią z reguły materiały z dorocznych konferencji naukowych Zespołu, odbywanych w różnych miejscach (na ogół w jakiś sposób związanych z tematyką danej konferencji) i poświęconych konkretnym ważnym problemom osadniczym, takim jak przykładowo: przedindustrialne osiedla komunikacyjne nad wodą (1978), zachowanie i rekonstrukcja substancji historycznej w osadach wiejskich (1981), zjawiska peryferii miejskich (1982), drogi komunikacyjne i ich znaczenie dla krajobrazu kulturalnego (1985), wpływ

granic politycznych na rozwój krajobrazu kulturalnego (1990), powstawanie i rozwój małych miasteczek (1992), nadmorskie krajobrazy kulturalne na przykładzie półwyspu Bałtyku (1996). Po raz pierwszy miejscem obrad konferencji we wschodniej części Europy Środkowej było w 1993 r. Brno na Morawach („Procesy, okresy, obszary pustoszenia”). Z inicjatywy zespołu we wrześniu 2001 r. doszło do wspólnej z Instytutem Historii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza oraz Muzeum Archeologicznym w Poznaniu (w którego gościnnym wnętrzu, w bezpośredniej bliskości poznańskiego Starego Rynku, obrady się toczyły), kolejnej, 28. dorocznej konferencji w Poznaniu. Wybór miejsca konferencji, a także tematyki, która po raz pierwszy wystąpiła w programie, należy traktować jako gest kierownictwa Zespołu pod kierunkiem nauki polskiej; w poważnym stopniu zdecydował o tym niedawny jubileusz millennium Zjazdu Gnieźnieńskiego i ukonstytuowania się organizacji kościelnej w Polsce.

Tradycyjnie już konferencje Arbeitskreis dzielą się na dwie części: ogólną i specjalną. Celem pierwszej z nich jest wymiana informacji i doświadczeń badawczych, tym razem o tyle z punktu widzenia strony niemieckiej ważniejsza, że jak dotąd kontakty Zespołu z nauką polską były raczej sporadyczne. Złożyło się na nią 10 krótkich na ogół wystąpień i komunikatów. K. Fehn (Bonn) przedstawił ogólne cele Zespołu i sposoby ich realizacji. Klaus-Dieter Kleefeld (Bonn) — działająca w ramach Arbeitskreis für genetische Siedlungsforschung grupę badawczą Arbeitsgruppe Angewandte Historische Geographie. Andreas Dix (Bonn) mówił o zadaniach genetycznej historii osadnictwa w warunkach zrastającej się Europy. Kazimierz Tobolski (Poznań) i Arthur Brande (Berlin), każdy na swoim przykładzie (Lednica i Berlin-Spandau), referowali wyniki badań palinologicznych i ich znaczenie dla poznania procesów osadniczych. Eike Gringmuth-Dallmer (Berlin) przedstawił cele i realizację niemiecko-polskiego projektu badawczego „Człowiek i środowisko w Nadodrze w czasach pra- i wczesnohistorycznych”. Matthias Hardt (Lipsk) — zainaugurowanego w Berlinie, a obecnie kontynuowanego w Lipsku projektu „Germania Slavica”. Antoni Czacharowski (Toruń) — kierowaną przez siebie edycję *Atlasu Historycznego Miast Polskich* — część ogólnoeuropejskiego projektu. Grzegorz Białuński (Olsztyn) mówił o aktualnie prowadzonych badaniach nad dziejami osadnictwa na Mazurach. Aleksandra Jezierska (Toruń) zastanawiała się nad nowymi funkcjami dawnych wiejskich rezydencji szlacheckich w regionie toruńskim, a Barbara Miszewska (Wrocław) przedstawiła przemiany kształtów (morfologii) polskiej wsi pod wpływem rozrastania się miast.

Przejdziem do części specjalnej był wieczorny, otwarty wykład Jerzego Strzelczyka (Poznań), poświęcony znaczeniu założenia arcybiskupstwa gnieźnieńskiego i stałej organizacji kościelnej dla wytworzenia się chrześcijańskiego krajobrazu kulturalnego. Na część specjalną złożyły się zaś następujące referaty i komunikaty: „zasadniczy” i programowy referat Winfrieda Schenka (Tybinga) — Krajobraz kulturalny a religia; Tadeusza Makiewicza (Poznań) — „Miejsca kultowe okresu wpływów rzymskich jako element polskiego krajobrazu kulturalnego”; Leszka P. Słupeckiego (Warszawa) — „Religia a krajobraz kulturalny u Słowian północno-zachodnich w średniowieczu”; Ralfa Gebuhra (Berlin) — o poszukiwaniach wczesnośredniowiecznego zachodniostowiańskiego grodu Liubusua; Izabeli Skierskiej (Poznań) — o śladach średniowiecznej własności kościelnej w toponimii Wielkopolski; Jerzego Piekalskiego (Wrocław) — „Miastrótwcza funkcja ośrodków religijnych w śródlądowej strefie Europy Środkowej do XIV w.”; Rudolfa Bergmanna (Münster) — o wpływie klasztorów na rozwój krajobrazu kulturalnego w południowo-wschodniej Westfalii; Winfrieda Schicha (Berlin) — o chrystianizacji krajobrazu kulturalnego pomiędzy Łabą a Odrą w XII-XIII w., tzn. w okresie późnosłowiańskim. Zbigniew Chodyła i Marian Drozdowski (Poznań) przedstawili konfesjonalne i kulturowe przesłanki odpowiednio: „olenderskiego” i „fryderycjańskiego” osadnictwa we wczesnonowożytnej (XVI-XVIII w.) Wielkopolsce. Krzysztof Mazurski (Wrocław) mówił o osadnictwie protestanckim na Dolnym Śląsku. Peter Čede (Graz) o wpływie odnowy katolickiej (kontrereformacji) w krajach habsburskich na

austriacki krajobraz kulturalny, Zoltan Ilyés (Eger) o religijnych aspektach krajobrazu kulturalnego na części węgiersko-rumuńskiego pogranicza w Karpatach Wschodnich.

W jeszcze bliższą przeszłość prowadziły słuchaczy wystąpienia: Roberta Krzysztofika (Sosnowiec) o żydowskich miastach i miasteczkach w Polsce międzywojennej, Olivera Karnaua (Münster) o planowaniu przestrzennym w Poznaniu przed pierwszą wojną światową jako przykładzie decydującego wpływu elementów prusko-ewangelickiego krajobrazu kulturalnego, K. Fehna (Bonn) („Artgemäße deutsche Kulturlandschaft”) o narodowosocjalistycznym projekcie nowego ukształtowania Europy Środkowo-Wschodniej i Dietricha Deneckiego (Getynga) o osadnictwie typu konfesyjnego imigrantów europejskich (głównie niemieckich) w Palestynie XIX i XX w.

Sprawozdanie z konferencji poznańskiej musi pozostać dalekie od kompletności, gdyż nie jest w stanie objąć żywej, choć w nierównym stopniu w odniesieniu do poszczególnych referatów, dyskusji. Referenci być może uwzględnią ją w spodziewanej publikacji materiałów. Wydaje się, że obie strony spotkania w jakimś stopniu zrealizowały swoje cele i że nauka polska, w której badania nad dawnym osadnictwem, choć rozwijane od lat w różnych dziedzinach, pozbawione są, jak dotąd, jakiegokolwiek koordynacji i forum wymiany doświadczeń, zyskała szansę lepszego kontaktu z nauką europejską. Uzupełnieniem konferencji dla części gości zagranicznych była całodzienna, ukierunkowana na przeobrażenia przestrzenne, a przygotowana i prowadzona przez Adama Krawca wycieczka naukowa na trasie: Wschowa, Gostyń, Gniezno, Ostrów Lednicki. W programie towarzyszącym znalazło się też przyjęcie przez dziekana Wydziału Historycznego Tomasza Jasińskiego w Instytucie Historii UAM.

*Jerzy Strzelczyk
(Poznań)*

KONFERENCJA „DIE ADELSREPUBLIK POLEN UND DAS KÖNIGTUM IN PREUßEN. 300 JAHRE KÖNIGSBERGER KRÖNUNG” Toruń 6–7 VII 2001

W dniach 6–7 grudnia 2001 r. obradowała w Toruniu konferencja pt. „Rzeczpospolita i królestwo w Prusach. Trzysta lat królewieckiej koronacji”. Współorganizatorami konferencji były Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu (Wydział Nauk Historycznych oraz Wydział Prawa i Administracji) i Toruńskie Towarzystwo Naukowe. Wspomniana konferencja miała charakter międzynarodowy, ponieważ obok historyków polskich brali w niej udział również historycy niemieccy (wszystkie referaty podczas konferencyjnych obrad były wygłaszane w języku niemieckim).

W pierwszym dniu obrad referat Heinza Duchhardta („Der 18. Januar 1701 und die europäische Monarchie”) z mogunckiego Institut für Europageschichte, przedstawił koronację Fryderyka I na tle postępującej w Europie XVII i XVIII w. „tendencji do monarchizacji”. Bogdan Wachowiak z IH PAN w swoim referacie („Anmerkungen zum 300. Jahrestag der Krönung des Kurfürsten Friedrich III. zum König in Preußen”) skoncentrował się natomiast na przedstawieniu długofalowego politycznego tła pruskiej koronacji poprzez wskazanie na sukcesy polityki elektora Fryderyka Wilhelma (Wielkiego Elektora, ojca późniejszego króla Fryderyka I) wobec Rzeczypospolitej. Ernst Opgenoorth z Bonn przedstawił w swym wystąpieniu procesy polityczne za panowania Wielkiego Elektora jako instrument

w umacnianiu absolutyzmu w państwie Hohenzollernów. Dariusz Makilla (UMK, Toruń) poświęcił swój referat problematyce pojęcia suwerenności w traktacie oliwskim z 1660 r.

Drugi dzień konferencji otworzyły dwa referaty: Petera Baumgarta z Würzburga i Jarosława Porazinskiego (UMK, Toruń) o stosunku Rzeczypospolitej i króla Augusta II do faktu pruskiej koronacji. Problem recepcji koronacji z 1701 r. poruszały dwa kolejne referaty: Axela Waltera z Osnabrück i Grzegorza Kucharczyka z IH PAN. Referat Hansa Jürgena Bömelburga (DHI, Warszawa) dotyczył natomiast granicy polsko-brandenbursko-pruskiej w XVII i XVIII w. jako czynnika współkształtującego fenomen tzw. społeczności granicznych.

Na zakończenie należy podkreślić, że toruńska konferencja była jedyną tego typu imprezą zorganizowaną przez polskich historyków z okazji wydarzenia, jakim była trzechsetna rocznica powstania królestwa pruskiego.

*Grzegorz Kucharczyk
(Poznań)*